

Herkes Kendine Yakışanı Yapar

Muharrem Balcı, 20 Mayıs 2026

Özet

İnsan/birey, davranışlarıyla kendi iç dünyasını ortaya koyar. Bu ifade etrafında, karakter ve davranış ilişkisi, takvâ ve ahlâkî sınır bilinci, iyilik-kötülük mücadelesi, sonuç odaklılık vb. konular öne çıkmaktadır. Böylelikle kişinin kendine yakışanı yapması, sadece “ahlâkî öğüt” olmaktan çıkarılıp düşünsel bir çerçeveye taşınmış olur. Elbette ki bireyin elinin altındaki ve çevresindeki imkânlar, hayatını önemli ölçüde etkiler. Burada bir anahtar hüküm de ortaya çıkıyor: “İmkân, karakteri değiştirmez; karakteri ortaya çıkarır.” Bu hüküm, hem psikolojik hem siyasal hem de ahlâkî bir okuma imkânı verir. Güç, makam, kriz, çatışma gibi durumların, bireyin özünü görünür kıldığını anlayabiliyoruz.

Hemen başlangıçta ifade etmeliyiz ki bu çalışma, bireylere sadece “iyi olun” demek yerine, “Kişi, neden iyi kalmalıdır?” sorusuna cevap aramaktadır. Zira metin içinde bunun anlık bir tavır değil bir “süreç” olduğu vurgulanacaktır. Çalışmada özellikle, klasik İslâm düşüncesindeki “amel–niyet–ahlâk” bütünlüğüyle uyumlu olacağı düşünülerek, insanı en iyi anlatan Allah kelâmı Kur’ân’dan ve Hz. Peygamber’in hayatından örnekler üzerinden tespit ve önerilerde, kişisel yorumdan öte klasik tefsir geleneğine de ağırlık verilmiştir.

Bu çalışma, sıradan bir ahlâk yazısı olarak değil kişinin iç dünyası ile toplumsal duruşu arasında bağ kurmaya çalışan düşünsel bir metin olarak düşünülmüştür. Karakter ve davranış ilişkisi, takvâ ve ahlâkî sınır, özgürlük, ihtiyâr ve irâde, iyilik-kötülük mücadelesi, insanlık onuru ve farkındalık, sonuç odaklılık eleştirisi üzerine kurulmuştur. Sonuç itibarı ile çalışmada, “Onurlu kişiler, şartlara göre değil ilkelere göre davrananlardır.” hükmüne varılmaktadır. Bu yaklaşım, modern toplumun *‘karşılık verme ahlâkı’*na bir eleştiri amaçlıdır. Çünkü günümüzde kişilerin çoğu zaman kendine nasıl davranıldıysa öyle davranmayı, öfkeye öfkeyle cevap vermeyi, haklılığı güç üzerinden tanımlamayı normal görüyor. Bu çalışmada ise ahlâk, tepki değil karakterin sürekliliği olarak öne çıkarılıyor.

Giriş

Birey, çoğu zaman bir söz söylerken, bir tavır takınırken, bir iyilik yaparken ya da bir kötülüğe yönelirken; iç dünyasının rengini dışarı taşır. Testide ne varsa dışına o sızar (Mevlâna). Bir kişinin içi ne kadar güzelse, güzelliği o kadar dışarı yansır. İçi necâset olandan güzellik beklenmez. Pozitif veya negatif kişilerin her türlü ruh hali yüzüne yansır. Yağ küpünden yağ sızar, bal küpünden bal sızar, sirke küpünden sirke sızar. Bunu gizlemenin de imkânı yoktur.

Kişi, içindekini aksettirir. İçi küfür ve tatminsizlik ile dolu ise ağzından da genellikle o tür sözler çıkar. İçi sevgi, saygı, hoşgörüyü dolu ise iyilik, güzellik ve muhabbet dolu sözler çıkar. Bu yüzden eskilerin sıkça söylediği “Herkes kendine yakışanı yapar” sözü, sadece ahlâkî bir öğüt değil insan tabiatına dair derin bir tespittir. Kaldı ki ahlâk, anlık bir tepki, duygusal bir refleks ve faydacı bir davranış da değildir.

Davranış, kişinin iç dünyasının dışı vurmuş hâlidir. Merhametli olan, merhamet eder; zâlim olan ise zulme meyleder. Vakur olan, haksızlık karşısında bile seviyesini korur; küçülen ise öfke anında hakaretle kendini ele verir. Kişi, kriz anlarında maskesini değil hakikatini gösterir.

Kur’ân’da bu hakikate işaret eden birçok ilke vardır. İyiliğin ve kötülüğün, insanın özünü açığa çıkardığı vurgulanır. İsrâ Sûresi 17/84 âyette şöyle buyrulur:

“De ki: Herkes kendi hal ve niyetine (karakterine) göre iş yapar.”

Bu âyet, bireylerin davranışının tesadüf olmadığını; kişinin ahlâkî inşâsı, niyeti ve karakteriyle doğrudan ilişkili olduğunu gösterir. Yani kişinin yaptığı şey, çoğu zaman kim olduğunun bir ilânıdır.

Toplum hayatında da bunu açıkça görürüz. Bazıları güç elde ettiğinde adâlet üretir, bazıları ise baskı yapar, zulm üretir. Kimi makamı hizmet için kullanır, kimi üstünlük kurmak için. Aynı imkâna sahip iki bireyin farklı sonuçlar doğurmasının sebebi, iç dünyasının farklılığıdır. Çünkü imkân, karakteri değiştirmez; karakteri ortaya çıkarır.

Şâkile Kavramı ve Kur’ân’î Temeller

Elmalılı Hamdi Yazır, âyette geçen “*şâkile*” kelimesinin “tabiat, huy, âdet, fitrat, karakter, meşrep ve niyet” gibi anlamlar taşıdığını belirtir. Tefsire göre bu âyetin vurguladığı temel noktalar şunlardır:

Fıtrat ve Eğilim: Bireyler, çevresindeki telkinlerden etkilenir ancak temel davranışları, içindeki o karaktere (şâkileye) dayanır.

İyinin ve Kötünün Ayrımı: Müminler, hayır ve güzellik yolunda yürürken, inkârcılar ve zâlimler kendi kötü karakterinin gerektirdiği işleri yapar. Bu yönüyle âyet, bir bakıma kötüler için bir kınama, iyiler için bir övgü niteliği taşır.

Hakikî Hâkim, Allah'tır: Herkes kendi anlayışına, fıtratına ve niyetine göre bir yaşam tarzı tuttuğundan, bireyler birbirini yargılayıp kesin hükümler veremez. Amellerin iç yüzünü, kimin gerçekten hak ve doğruluk (hidâyet) üzere olduğunu yalnızca Allah bilir.¹

Takvâ (Ahlâkın Korunma Mekanizması)

Bu sözün önemli taraflarından biri de bireyi başkasının kötülüğüne göre tavır almaktan korumasıdır. Bir başka ifadeyle kötülükler karşısında tavır almasıdır. Çünkü kötülüğe kötülükle karşılık vermek kolaydır; kolay olmayan, kendi ahlâkını koruyabilmektir. Bireyin asıl sınavı da burada başlar. Başkasının çirkinliği bireyi çirkinleştirmemelidir. Bir kişinin yaptığı haksızlık, muhatabının da haksız olmasını meşrulaştırmaz.

Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılmasına rağmen intikam yerine affı tercih etmesi, Hz. Peygamber'in Müslümanları yurdundan çıkararak ve kendine zulmeden Mekke toplumuna fetih günü genel af ilân etmesi, "kendine yakışanı yapma"nın en büyük örneklerindedir. Çünkü öncü kişiler, şartlara göre değil ilkelere göre davranır. Nitekim buldukları yerde öldürülmesini emrettiği üç kişi, Allah Resûlü'ne düşman olmalarından değil Allah'a düşmanlık etmelerinden ötürüdür.

Benzer şekilde Taif'te, müşrikler tarafından taşlandığı halde onlar hakkında beddua etmemesi, beddua yerine Allah'a iltica ederek kendinin ve müşriklerin geleceği için dua etmesi en güzel örneklerdendir.

"Allah'ım! Kuvvetsiz ve çaresiz kaldığımı, halk nazarında hakir görüldüğümü ancak sana arz eder, sana şikâyet ederim."

"Ey merhametlilerin merhametlisi olan Allah'ım! Herkesin hakir görüp de dalına bindiği, çaresizlerin Rabbi ancak Sensin. Benim Rabbim de ancak Sensin. Sen, beni kötü huylu, yüzsüz bir düşman eline düşürmeyecek kadar merhamet sahibisin."

---

¹ HAK DİNİ, KUR'AN DİLİ, Elmalılı Hamdi YAZIR, İsra Sûresi, Eser Neşriyat, İst. 1982.

"Allah'ım! Yeter ki, Senin gazabına uğramayayım. Ne çekersem ona katlanırım. Fakat senin af ve mağfiretin bunları bana yaptırmayacak kadar geniştir."

"Allah'ım! Senin gazabına uğramaktan, İlâhî rızândan uzak durmaktan, Senin o zulmetleri aydınlatan ve âhîret işlerini yoluna koyan İlâhî nuruna sığınırım!"

"Allah'ım! Sen râzı oluncaya kadar, affını dilerim! Allah'ım! Her kuvvet, her kudret ancak seninle kâimdir!..."²

Bir Hadis-i Şerifte rivâyet edildiğine göre, Taifli müşrikler hakkında da dileği şudur:

*"İstediğim tek şey, Hak Teâlâ'nın bu müşriklerin sulbünden, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibâdet edecek bir nesil ortaya çıkarmasıdır."*³

Modern çağın en büyük sorunlarından biri, muarızına karşı galip gelmek veya intikam almak, haklı olmayı değil üstün gelmeyi önemsemektir. Sosyal medya tartışmalarında bireyler, siyasette, aile ilişkilerinde çoğu kişi "doğru"yu değil "galibiyet"i aramaktadır. Bu durumda, nezâket zayıflık, merhamet kayıp, vakar ise pasiflik sanılabiliyor. Oysa ahlâk, tam da kişinin güç elindeyken gösterdiği sınırlardır.

Özgürlük ve Ahlâkî Bağımsızlık

"Herkes kendine yakışanı yapar" sözü, aynı zamanda bir özgürlük ilânıdır. Çünkü kişi, başkasının davranışına mahkûm değildir. Karşısındaki ne yaparsa yapsın, kendi değerlerini koruma ihtiyâr ve irâdesine sahiptir. Bu da modern özgürlük kuramlarına ciddi bir alternatif davranıştır. Bu yüzden, erdemli bireyin ölçüsü, düşmanının seviyesi değil vicdanının seviyesidir.

Kişiler bazen iyiliğinin karşılığını göremez. Nezaketi istismar edilir, dürüstlüğü küçümsenir, merhameti suistimal edilir. Fakat tüm bunlara rağmen, iyilikten vazgeçmemek, kendi ihtiyâr ve irâdesi ile kişinin kendi şahsiyetini korumasıdır. Çünkü kötülüğün yaygınlaşmasının en büyük sebebi, *iyilerin yorulması*dır. Gerçek özgürlük, istediğini yapmak değil doğru bildiğini kötülüğe rağmen sürdürebilmektir. Orta ve yüksek öğretim öğrencilerine sorulan, "Hayatta en çok önemseydiğiniz ve vazgeçemeyeceğiniz ve davranışlarınıza tesir eden değer nedir?" sorusuna muhtelif

---

² Peygamber Efendimizin (SAV) Taif Duası, fikriyat.com/islam/2026/02/25/peygamber-efendimizin-sav-taif-duasi

³ Peygamberimizin (s.a.v) Kendisini Taşlayanlara Duası, islamveihsan.com/peygamberimizin-sav-kendisini-taslayanlara-duasi.htm

(anne-baba-sevgili vb.) cevaplar verilirken, bu cevaplar içinde “özgürlük”, çok sınırlı kalmaktadır. Bu durum, genç neslin özgürlüğü sadece “dilediğini yapabilme” olarak algıladığını gösteriyor. Oysa ki henüz kimlik ve kişiliğin yeni yeni oluştuğu dönemde gençlerin bu cevabı, dış dünyadan etkilenmenin bir sonucudur. Kişilikler oluşup yerleştiğinde cevaplar da değişecektir.⁴

İyiliğin Sürekliliği ve Toplumsal Direniş

Kızılderili Reisi, birinin adı iyilik, diğersinin adı kötülük olan köpeklerini dövüştürdüğünde yanında bulunup da seyreden torunu sorar:

- Dedeciğim hangisi kazanır?
- Hangisini daha iyi beslediysem o kazanacak.

Burada Merhum Sezai Karakoç'u hatırlamalıyız: “Kötülükleri bitiremeyebiliriz ancak iyilikleri çoğaltabiliriz”.

“Kötülükleri bitiremeyebiliriz ancak iyilikleri çoğaltabiliriz” sözü, kişinin dünyadaki rolünü gerçekçi ama umutlu bir zeminde tanımlayan güçlü bir ahlâk ifadesidir. Bu sözde hem bireyin sınırlılığı hem de sorumluluğu birlikte vardır.

İlk bakışta bu söz, kötülüğün tamamen ortadan kaldırılamayacağını kabul eder. Bu, karamsarlık değil insanlık tarihine dair bir gerçeklik tespitidir. Savaşlar, zulümler, hırs, bencillik, adâletsizlik ve çıkar çatışmaları tarih boyunca var olmuştur. Kur'ân'ın insanı hem “iyiliğe açık” hem de “zaafa açık” bir var olan olarak tanımlaması da bunu gösterir. Yani kötülük, sadece dışarıdaki bir sorun değil bireyin içindeki sınav alanlarından biridir.

Fakat söz burada durmaz. Asıl vurgu ikinci cümlededir:

“Ancak iyilikleri çoğaltabiliriz.”

Bu ifade, pasif bir teselli değil aktif bir sorumluluk çağrısıdır. Çünkü kişi, tek başına tüm kötülükleri yok edemeyebilir ama bulunduğu çevrede iyiliğin alanını genişletebilir. Bir mazluma destek olmak, bir çocuğu korumak, kişileri incitmemek, adâletli davranmak, merhameti yaymak... Bunların her biri kötülüğün karanlığını tamamen bitirmese de ışığı artırır.

---

⁴ Bağımlılıklarla Mücadele konuşmalarımda bu soruyu her defasında sorarım. M. BALCI

Lise ve üniversite öğrencilerine yönelik seminer ve konferanslarda öğrencilere sorulan, “iyilik mi daha çok yaygınlaşıcıdır, kötülük mü?” sorusuna çoğunluğun verdiği cevap, “kötülük” olmaktadır.⁵ Bunun nedeni, iyilikleri çoğaltma arzusunun genç nesle kazandırılmamış olmasıdır. Genç nesil, kötülükler karşısında yılgınlık göstermektedir.

İyilikle kötülüğü bir terazinin iki ayrı kefesine koyamayız. İyilik ve kötülükleri teraziye koyan, Allah’tır. Bildiğiniz gibi kötülüğün sahibi şeytandır. Vesveseyle bizi kötülüğe sürükler. Ancak zaman zaman unuttuğumuz bir şey var; şeytan, ‘sınırlı’ bir varlık. Kıyamete kadar, Allah’ın sâlih kullarının haricindekileri saptırabilecek bir varlık.⁶ İyiliğin sahibi Allah. Nasıl bir Allah? Kâdir-i Mutlak olan Allah. Allah’tan bahsettiğimizde, O’nu mutlaka sıfatları ile birlikte anarız. Buradaki isim ve sıfatı, Mutlak Kâdir Olan’dır. Şimdi soru şudur: Sınırlı, izin verilmiş varlık olan şeytan ile sınırsız, mutlak güç sahibi Allah birbirine denk olabilir mi? Hâşâ olamaz. O halde kişiler hangisini besliyor?

İdeoloji

İdeoloji; hayat ve kâinatı izah etme iddiasındaki sistemli ve tekelci düşüncedir. Her birey ve topluluğun ideolojisi vardır ve bir inanç temelinde kendini ifade eder. İdeoloji sahipleri de hayatı ve kâinatı izah sadedinde en iyi kendinin düşündüğünü ve düşüncelerini sistemleştirdiğini iddia eder. O halde, insan topluluklarının insanlık için de olsa ortaya koyduğu idealler, çözümler, düzenlemeler, onların ideolojilerinin eseridir, diyebiliriz. Bu yönüyle baktığımızda her düşünce ve davranış, bir ideolojinin ürünüdür.

Burada önemli bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekmektedir: İdeoloji ile ideolojilerin birbirine karıştırılmaması gerekir. İdeoloji, belirli bir düşünce biçimini ya da bilinç biçimini, bir iddiayı ifade eder; buna karşılık ideolojiler ise belirli bir anlamda bir araya toplanmış ve çeşitli toplumsal kümelerin kendini ifade etmek için oluşturduğu fikirler/değerler kümesini dile getirir.

İdeoloji, her şeyden önce bir dünya görüşüdür. Dünyanın anlaşılması ve açıklanmasında kullanılan bir bakış açısı sağlar. İdeolojiler, mevcut siyasal ve sosyo-ekonomik sistemleri biçimlendirir. Siyasal ve sosyo-ekonomik sistemlerin dayandığı temel değer ve ilkeler ideolojiler tarafından sağlanır.

---

⁵ *Niçin ve Nasıl Buradayız?* Muharrem BALCI, muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerVI/1386.pdf

⁶ “Şüphesiz, kışkırtılıp saptırılmışlardan sana uyanlar dışında, senin benim kullarım üzerinde hiçbir zorlayıcı gücün yoktur.” Hicr/42.

Ayrımı netleştirmek için ilkinideoloji, ikincisini ise politik ideolojiler olarak anlamakta fayda vardır. Kişinin kendine yakışanı yapması, bir anlamda ideolojisinin yansımasıdır. Bu nedendir ki birey, bir iddiada bulunur, bir tavır, bir duruş gösterirken, inancının iddiaya dönüşmüş biçimine sarılır ve sergiler. Bu noktada tavrının onu olumsuz olarak ele vermesini istemiyorsa ideolojisini zaman zaman inanç umdeleriyle denetime tâbi tutup kültüre dönüşecek duruşunu gözden geçirmesi gerekir. Bu şekilde ancak kendine yakışanın “iyilik”, “esenlik”, tutarlılık” olduğundan emin olabilir.

Haddini Bilmek

Herkes kendine yakışanı yapar sözü, aynı zamanda bireyin haddini bilmesini de öğretir. Birey, kendini dünyanın kurtarıcısı sanınca ya kibirlenir ya da tükenir. Oysa bireyin görevi bütün karanlığı tek başına yok etmek değil kendi payına düşen ışığı söndürmemektir.

"Herkes kendine yakışanı yapar" sözü, sadece dışarıdan görünen davranışları değil aynı zamanda kişinin kendi sınırlarını, duruşunu ve haddini bilmesini de temsil eden derin bir ifadedir.

Bu anlayış, günlük hayatta ve ilişkilerde birkaç temel ahlâkî değeri bize hatırlatır:

Özsaygı ve Tutarlılık: Kişi, karakterine ve değerlerine uygun hareket ederek kendine olan saygısını korur.

Haddini Bilmek: Başkalarının kötülüğüne veya yanlışlarına aynı şekilde karşılık vermek yerine, kendi niteliğine yakışan asil duruşu sergilemeyi öğütler.

Olgunluk: Öfke veya hırs anında bile fevri adımlar atmak yerine, erdemli ve ölçülü kalabilmektir.

Kısacası bu söz, bireyin kendi değerini, kendi eylemleriyle belirlemesinin ve her durumda kendine yakışan çizgide kalmasının en zarif özetidir.

Bu düşünce, Kur'ân'daki şu ilkeyle de uyumludur:

“Kim zerre kadar hayır yaparsa onu görür.” (Zilzâl 99/7)

Yani küçük görünen iyilikler bile değersiz değildir. Çünkü iyilik, matematiksel değil ahlâkî bir etkidir. Bazen bir söz, bir tavır, bir vicdanlı duruş; yıllarca sürececek bir dönüşümün başlangıcı olabilir.

Umutsuzluğa Karşı Direniş

Toplumsal açıdan bakıldığında ise bu söz, umutsuzluk kültürüne karşı bir direniştir. Çünkü kötülüğün sürekli görünür olduğu dönemlerde, bireyler ya öfkeli ya da kayıtsız hâle gelir. Oysa iyiliği çoğaltmak, sadece yardım etmek değil umudu canlı tutmaktır. Bir toplumda iyilik yapanlar tamamen çekildiğinde, kötülük sadece güçlenmez, normalleşir. Bu yüzden sözün en derin anlamı şudur:

Birey, dünyayı tamamen düzeltemese bile dünyanın tamamen kararmasına engel olabilir.

Tüm kötülükleri bitiremeyiz. Ama birinin yalnızlığını azaltabilir, bir çocuğun korkusunu hafifletebilir, bir haksızlığa sessiz kalmayabiliriz. Ve bazen insanlık, tam da bu küçük ama sürekli iyilikler sayesinde ayakta kalır. İyiliğin ve iyiliklerin büyütülmesi insanlık görevidir. Bu yaklaşımın romantik iyimserlik değil gerçekçi umut anlayışı olduğu kabullenilmelidir. Bu ifadelerin en güzel ve anlamlı karşılığı, ezilen, sömürülen, soykırıma tâbi tutulan halklar için savaşamayan sivil toplulukların, aktivistlerin, hayırsever infak ehlinin bu halkların yaşam kavgasına bir bardak su, bir dilim ekmek ulaştırmak için verdiği mücadeledir. Bu halklar zafere erişmiyor ancak bu yardımlar, o halkların umudunu ayakta tutmaya yarıyor. Bir başka ifade ile iyilikleri çoğaltarak kötülüklerin azalmasına katkı sağlıyor. Son dönemlerde Türkistan, Yemen, Sudan, Gazze, Myanmar vb. halkların mücadelelerine katkılar da bu bağlamda düşünölmelidir.

Benzer şekilde, genelde insan hakları ihlâllerine, tüketici haklarına, sağlık ve gıda güvenliğine dair sivil toplum çalışmalarında yer alanların da kendine yakışanı yaptığı kabul edilir.

İnsanlık Onuru ve Farkındalık

"Herkes kendine yakışanı yapar" sözü, bir kişinin ahlâkî duruşunu, karakterini ve değerlerini kendi eylemleriyle dışa vurmasını ifade eder. İnsanlık onuru ise bu eylemlerin temelindeki inanç ve değerleri koruma ve yüceltme kapasitesidir. İki arasındaki ilişki, iki temel boyutta incelenebilir:

Kişisel Kimlik ve Karakterin İfadesi: Kişi, ahlâkî sınırlarını ve erdemlerini kendi kararlarıyla belirler. Bireyin başkalarına karşı sergilediği tutum, kendi öz benliğinin ve içsel değerlerinin bir yansımasıdır.

Onurun Korunması ve Eylemsel Bütünlük: Onurlu bir duruş sergilemek, zorluklar karşısında dahi kişinin kendine olan saygısını yitirmemesini gerektirir. Bu söz, dışarıdan gelen haksızlıklara veya kötülöklere karşı, kişinin kendi seviyesini ve insanlık onurunu koruyarak doğru olanı yapma kararlılığını temsil eder.

İnsanlık onuru, insana fitratında verilmiş bir erdem, bir ölkü(ide), bir değerdir. Kişi, onuruyla var olma hakkını doğuştan taşır. Bu onur, sadece bir hak değil aynı zamanda bir bilincin de ürünüdür. Zira bilinç (farkındalık) olmadan onur, sadece bir kavram, peşinden gidilmeyen, gerçekleşmesi henüz arzu edilmeyen bir ide olarak kalır. Tıpkı, kuvveden fiile geçemeyen adâlet ölküsü gibi. Farkındalık ise bireyin hem kendini hem de başkasını (ötekini) insan olarak görebilme cesaretidir. Üstelik insan haklarına önem verdiği iddiasında olanlardan ve ötekinin hakkı korunmadan benim hakkım korunamaz” diyenlerden isek bu, daha yüklü bir anlam kazanır.

Çağımızın en büyük ihtiyacı, bilgiyle birleşmiş bir vicdandır. Bilgi, yön gösterir, vicdan da istikameti belirler. Onur ise bu ikisinin kesişim noktasında anlam ve varlık kazanır. Sonuç itibarı ile birey, onuruyla yaşadığında insandır; farkındalığıyla yücelir, vicdanıyla ve hukuk-ahlâk ilişkisinde hukuku önceleyerek var oluşunu sürdürür. Bu haliyle bir Müslüman, yaşayan sünnetin basamak taşlarından biri olur. Allah’ın insana verdiği en büyük onur, bu bilinci kuşanabilme ihtiyâr ve irâdesidir.

Ne zaman birileri insan hakları için yola çıkmışsa bütün insanlık, onlara borçlanır. Allah, insana bundan daha büyük bir onur vermemiştir.

Kısacası; kişinin kendine yakıştırdığı davranışlar, onun insanlık onurunu inşâ ettiği tuğlaları oluşturur. Onurlu bir yaşam, kişinin kendine duyduğu saygıyı ve ahlâkî sorumluluğu her koşulda koruyabilmesiyle anlam kazanır.⁷

Modern Dünyada Sonuç Odaklılık Krizi

Bu sözün en önemli yönlerinden biri, bireyi “mutlak sonuç” baskısından kurtarmasıdır. Modern birey, her şeyi denetlemek, sonucu belirlemek, başarıyı mutlaklaştırmak istiyor. Modern dünyada bireyler artık doğruyu değil galibiyeti arıyor. Modern çağda, hakikat yerini görünürlüğe, ahlâk yerini etkiye, vakar ise çoğu zaman performansa bırakmıştır.

---

⁷ *İnsanlık Onuru Farkındalıkla Başlar*, Muharrem BALCI, muharrembalci.com/yayinlar/makaleler/2759.pdf

Özellikle sosyal medya kültürü, dijital linç, performatif ahlâk⁸, güç merkezli haklılık konuları üzerinde ısrarla durmak gerekiyor.

Performatif ahlâk, ahlâkî değerleri içselleştirmekten ziyade, başkaları üzerinde olumlu bir izlenim bırakmak veya bir kimliği vitrinleştirmek amacıyla "mış gibi" sergilenen ahlâkî tavırlardır. Özden çok imaja, görünürlüğe ve kamusal onaya odaklanan bu kavramın temel dinamikleri:

Gösterişçi Duyarlılık (Duyar Kasma): Sosyal adâleti, çevre bilincini veya erdemi savunmanın asıl amacının toplumsal fayda değil bireyin dijital veya sosyal itibarını artırmak olmasıdır.

İçselleştirilmiş Değer Eksikliği: Birey, ahlâkî bir yaşam biçimi (omurga) olarak benimsemek yerine, anlık olarak onaylanacak bir senaryoyu oynar.

Sosyal Medya Etkisi: Dijital platformlar, iyi işlerin sergilenerek ödüllendirilmesini kolaylaştırdığından, bu davranış biçimini (örneğin; "hashtag" aktivizmi veya yeşil aklama) yaygınlaştırmıştır.

Öte yandan, modern dünyada bireyler çoğu zaman şu düşünceyle bunılıyor:

“Dünya değişmiyor, o halde yaptığım şeyin anlamı ne?”

Oysa iyilik, sadece sonucu için yapılan bir yatırım değildir; kişinin kendi insanlığını koruma biçimidir. Bir yetimin başını okşamak dünyadaki tüm acıları bitirmez ama o çocuğun dünyasını değiştirir. Bir adâletli söz, tüm zulümleri yıkmaz ama sessizliğin egemen olmasını engeller.

Burada önemli olan, “iyiliğin etkisi” kadar “iyiliğin sürekliliği”dir. Çünkü kötülük, çoğu zaman örgütlüdür, görünürdür ve gürültülüdür; iyilik ise sessizdir. Ancak medeniyetleri ayakta tutan değer, o sessiz iyiliklerin birikimidir.

Zaman zaman daha sonuç odaklı olmamız iyi görülebilir. Ancak o durumlarda bile sonuç odaklılık ne demek, iyi düşünmek gerekir. Mesela süreç odaklı olmayı seçen bireyin, gereğince bilinçli bir yaklaşımı benimsediğinde, “sonuçları” özel olarak dert etmesine gerek kalmaz; süreci çalışırken gerekli eylemleri keşfeder ve yapar. Sonuç odaklılık bireye çoğunlukla kariyer, çevre ve başkaca beklentisi olan küçüklü büyüklü

---

⁸ Dilbilimdeki "edimsellik" (performative) köklerinden türemiştir. Söylemenin aynı zamanda bir eylemi gerçekleştirdiği durumlardan ilham alan bu kavram, günümüz sosyolojisinde ahlâkî eylemin bir 'gösteriye' dönüşmesini ifade etmek için eleştirel bir biçimde kullanılır.

üst kurumlar tarafından öne çıkarılır. Sonuç odaklılık, bireyin düşünme ve yaşam biçimini basitleştiren bir kalıba sokar.

Birey, yaşamının ilk nefesinden son nefesine kadar çok sayıda süreklilikler içindedir. İlk nefesini alışından itibaren, devam eden çeşitli süreçlerin içine doğar. Öldüğünde de etkileri ve geride bıraktıkları üzerinden devam eden süreçler içinde olur. Bireylerin büyük çoğunluğunun inancına göre ölüm sonrasında da var oluşları bir şekilde devam eder. Yani sonuç etiketiyle öne çıkarılan herhangi bir şey, devam eden süreçlerle çok yakından ilintilidir. Üstelik sonuç odaklılık baskısından kurtularak ilgili hedefe bakıldığında, onu gerçekleştirmenin yolunun süreçsel bir yaklaşım sergilemek olduğunu görülür.

Peki sonuç odaklı olmak bireye ne katar?

Sonuçları yaratabileceğiyle ilgili bilinçli ya da bilinçsiz bir baskı oluşturur. Kendini dev aynasında görebilir. Kendini küçük bir tanrı yerine koyabilir. Kendinin putunu yapıp ona tutunabilir. Bunu bazıları narsist ve mükemmeliyetçi bir başarı yaklaşımıyla seve seve yapar. Bazıları ise bunun kendine uygun olmadığını bilir, bu kalıba girmek istemez ama toplum tarafından buraya itilir. Sonra tabii ki geleceği ve sonuçları denetleyebilmesi gerçek anlamda mümkün olmadığından, önünde sonunda başarısız bir kibirli durumuna düşer. Sonuç tabii ki kötümserlik ve hüsrana olur.

Gelecek kaygısı, stresin sorunlu bir şekilde büyümesi, kaygı durum bozuklukları gibi konuların pek çoğu, sonuç odaklılığın çeşitli derecelerde kangrenleşmiş, kanserleşmiş halidir.

SONUÇ

Birey, şartların değil karakterinin çocuğudur. Güç, makam, öfke, kriz ve çatışma; kişiyi değiştirmez, görünür kılar. Bu yüzden kişinin gerçek sınavı, kötülüğün yaygınlaştığı zamanlarda bile kendine yakışanı yapabilmesidir. Çünkü birey bazen dünyayı değiştiremez; fakat kendini kirletmeden dünyada kalmayı başarabilir. Ve insanlığın en büyük onuru budur.

Birey, her davranışında biraz kendini anlatır. Dilinin üslûbu, öfkesinin sınırı, gücü kullanma biçimi, affetme kapasitesi, hepsi onun iç dünyasının aynasıdır. Bu nedenle, mesele “ne yaptığımız” değil “nasıl biri olduğumuz” ve “insan olarak kalış sürecimizi nasıl yönetebileceğimiz” meselesidir. Burada insanlık onuru ve farkındalık önemli

bileşenlerdir. Bu da bir anlık değil bir süreci ifade etmektedir. Yaşam sürecinde birey, kendine yakışanı yapmakla mükelleftir. Bunun için de evrensel ve yerel değerlerini, kendi hukukuna malikiyet anlamında lehine ve aleyhine olanları bilmeli, bir farkındalık oluşturmalıdır. Birey, dünyayı tamamen düzeltemese bile dünyanın tamamen kararmasına engel olabilir.

Ve herkes, gerçekten kendine yakışanı yapar.

KAYNAKÇA

Elmalılı Hamdi YAZIR, *HAK DİNİ, KUR'AN DİLİ*, İsra Sûresi, Eser Neşriyat, İst. 1982.

Muharrem BALCI, *Niçin ve Nasıl Buradayız?* muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerVI/1386.pdf

Muharrem BALCI, *İnsanlık Onuru Farkındalıkla Başlar*, muharrembalci.com/yayinlar/makaleler/2759.pdf